Annakaisa Iivari

Sosiaali- ja terveysministeriö

Asiantuntijalausunto kulttuuripoliittisesta selonteosta sivistysvaliokunnan kuulemiseen 5.3.2025

Sosiaali- ja terveysministeriön näkökulmasta keskeisimmät kulttuuripoliittisen selonteon toimenpiteet liittyvät toisaalta kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin ja toisaalta taiteilijoiden ja kulttuurialan työntekijöiden sosiaaliturvakysymyksiin.

Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistämisessä

Hyvinvoinnin edistäminen on sekä kuntien että hyvinvointialueiden lakisääteinen tehtävä. Kuten selonteossa todetaan, taiteella ja kulttuurilla on tutkitusti myönteinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja osallisuuteen. Selonteossa perätään kulttuurin ja sen hyvinvointivaikutusten merkityksen tunnustamista osana sosiaali- ja terveyspalveluita sekä ennaltaehkäisevää toimintaa. Kulttuurin hyvinvointivaikutusten hyödyntämiseen liittyvä moniammatillinen erityisosaaminen esitetään vakiinnutettavaksi osaksi kaikkien hyvinvointialueiden toimintaa.

Sosiaali- ja terveysministeriö haluaa tuoda esille, että kulttuurin hyvinvointivaikutusten näkökulmaa (kulttuurihyvinvointia) on suunnitelmallisesti edistetty opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyönä jo usean hallituskauden ajan. Ensimmäinen kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöryhmä käynnistyi vuonna 2010. Petteri Orpon hallituskaudelle asetettu kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöryhmä (Taiku4) on järjestyksessään jo neljäs. Mukana yhteistyöryhmässä ovat myös hallinnonalojen virastot, Taike ja THL. Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyörakenteet hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä ovat vakiintumassa, mutta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtäviin on joissakin kunnissa ja monilla hyvinvointialueilla kohdistettu säästötoimia. Kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksia hyvinvoinnin edistämisessä hyödynnetään vielä vähän, siitä huolimatta, että niiden hyödyistä on lisääntyvästi saatu näyttöä. Lukuisia kehittämishankkeita on kuitenkin käynnissä ja niistä on saatu lupaavia tuloksia myös Suomessa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on edistänyt kulttuurihyvinvointiin liittyvien toimintamallien kehittämistä valtionavustusrahoituksella. Erityisen merkittävinä voidaan pitää Suomen kestävän kasvun ohjelman osana jokaisella hyvinvointialueella toteutettua hyvinvoinnin monialaisen palvelukonseptin kehittämistä ja hyvinvointia ja terveyttä edistäviä liikunta-, kulttuuri- ja luontopalveluita kokoavien digitaalisten palvelutarjottimien käyttöönottoa. Hyvinvointialueilla on otettu käyttöön myös kulttuurilähetetoimintaa, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaita on voitu ohjata kuntien kulttuuripalveluihin ja toimintaan yhteisesti sovittujen toimintamallien mukaisesti. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö on osoittanut terveyden edistämisen määrärahaa ikääntyneiden ja omaishoitajien toimintakykyä tukeviin hankkeisiin, joissa kulttuurihyvinvoinnin näkökulma on mukana. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksissa eli STEA-avustuksissa kulttuuri on merkittävänä keinona hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä noin 30 hankkeessa tai toiminnossa vuosittain.

Kulttuuripoliittisessa selonteossa nostetaan esiin kulttuurin saavutettavuus ja kulttuuriin osallistumisen turvaaminen myös haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille. Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen pitkäaikaisessa, intensiivisessä sote-palvelussa – esimerkiksi vammaispalveluissa tai ikääntyneiden ympärivuorokautisessa hoivassa- tuleekin kiinnittää huomiota. Kulttuurialan osaamista tulisi hyödyntää sosiaali- ja terveyspalveluissa paremmin myös työvoiman riittävyyden turvaamisen näkökulmasta. Osana Hyvän

työn ohjelmaa ministeriö on rahoittanut pilottihankkeita, joissa kulttuurialan koulutetut henkilöt työskentelivät ikääntyneiden palveluissa. Jo tällä hetkellä lainsäädäntö mahdollistaa kulttuurialan koulutettujen työskentelemisen ikääntyneiden ympärivuorokautisessa hoivassa asiakkaiden toimintakykyä ylläpitävissä tehtävissä. Tätä osaamista ei kuitenkaan vielä laajasti hyödynnetä, vaikka kulttuurialan koulutetut henkilöt voidaan laskea mukaan henkilöstömitoitukseen.

Selonteossa ehdotetaan, että hyvinvointialueiden ja kuntien rahoitusjärjestelmään sisältyvien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen HYTE-kertoimien painoarvoa lisätään ja kriteereitä ja mittareita tarkistetaan paremmin vaikuttavaa ennaltaehkäisyä tukeviksi. Sosiaali- ja terveysministeriö kannattaa hyvinvoinnin edistämisen näkökulman parempaa huomioon ottamisesta rahoituksessa. Tämä tulee kuitenkin vaatimaan vielä tietopohjan kehittämistä erityisesti kuntien osalta.

Selonteossa painotetaan myös kulttuurin ja taiteen keinojen hyödyntämistä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriö pitää tätä näkökulmaa tärkeänä. Lapsen oikeus kulttuurielämään ja taiteisiin tunnustetaan myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka on ollut Suomessa voimassa laintasoisena vuodesta 1991 lähtien. Sosiaali- ja terveysministeriö korostaa, että kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanossa tulee kiinnittää huomiota etenkin haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin ja varmistaa, että kulttuuri on saavutettavaa esimerkiksi pienituloisissa perheissä elävien lasten, vammaisten lasten ja vähemmistöihin kuuluvien lasten näkökulmasta. Osallistuminen yhteisön kulttuurielämään on tärkeä keino edistää lasten yhteiskunnallista osallisuutta.

Yhtenä selonteon toimenpiteenä on lasten ja nuorten hyvinvointia ja osallisuutta koskevan toimenpideohjelman laatiminen. On tärkeää, että toimenpideohjelman sisältö sovitetaan yhteen muiden hallituskauden aikana laadittujen lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvien toimenpideohjelmien, kuten opetus- ja kulttuuriministeriön valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO:n), oikeusministeriön nuoriso- ja jengirikollisuuden toimenpideohjelman sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman kanssa. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva kansallinen lapsistrategiayksikkö osallistuu ehdotetun toimenpideohjelman valmisteluun mielellään.

Sosiaaliturvaan liittyvät toimenpiteet

Selonteossa tuodaan esille kulttuuri- ja luovien alojen tekijöiden työmarkkina-aseman vahvistaminen korvaus-, palkkio- ja sosiaaliturvajärjestelmien toimivuutta parantamalla.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että sosiaaliturvajärjestelmällä ei itsessään vahvisteta minkään ammattiryhmän työmarkkina-asemaa, ja sosiaaliturvan ei tule johtaa esimerkiksi kilpailuaseman vääristymiseen yrittäjien välillä. Työttömyysturvaa tai muuta sosiaaliturvaa ei ole tarkoitettu taiteellisesta tai muusta työstä maksettavaksi toimeentulon lähteeksi, tai kompensoimaan matalia tuloja.

Selonteossa ehdotetaan yhdistelmävakuutuksen uudistamista siten, että se kattaisi myös apurahatulon. Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että käynnissä on selvityshanke, jossa on tarkoitus valmistella malli työttömyysturvan yhdistelmävakuutukseksi. Selvityksessä huomioidaan myös työskentelyapurahat. Valmistelua tehdään virkatyönä, ja selvityksen määräaika on puoliväliriihi, minkä jälkeen hallitus linjaa mahdollisesta jatkosta eli siitä, siirrytäänkö hankkeessa lainvalmisteluun. Valmistelun aikana kuullaan keskeisiä työmarkkinajärjestöjä ja toimeenpanosta vastaavia organisaatioita sekä hankkeen kannalta olennaisia ministeriöitä. Hankkeen aikana tulee kuulla lisäksi kulttuurialaa ja luovia aloja edustavia toimijoita ja järjestöjä.

Selonteossa on tuotu esille tarve parantaa kulttuuri- ja luovien alojen toimijoiden osaamista yrittäjyyteen ja taloudelliseen toimintaan liittyen. Toimet, jotka vahvistavat kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisten osaamista esimerkiksi juuri yritystoiminnassa ja taloudellisessa toiminnassa, vahvistavat oletettavasti myös toimeentuloa ja sen kautta, jos sosiaalinen tarve syntyy, parantavat ansioperusteisen sosiaaliturvan tasoa..